

Nikola Tkacz¹

**ZJAWISKO WIKTYMIZACJI WTÓRNEJ
W KONTEKŚCIE OFIAR PRZESTĘPSTW
SEKSUALNYCH ZE SZCZEGÓLNYM
UWZGLĘDNIENIEM PRZESTĘPSTWA ZGWAŁCENIA**

**THE PHENOMENON OF SECONDARY
VICTIMISATION IN THE CONTEXT OF VICTIMS
OF SEXUAL OFFENSES WITH PARTICULAR
REFERENCE TO THE CRIME OF RAPE**

Otrzymano: 14.05.2019   Zaakceptowano: 11.10.2020   Opublikowano: 03.12.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.4888

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza problematykę wiktymizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych ze szczególnym uwzględnieniem przestępstwa zgwałcenia. Głównym celem jest odpowiedź na pytanie, dlaczego ofiary przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie tego negatywnego zjawiska. W artykule zostaną również omówione wybrane środki prawne zapobiegające wtórnej wiktymizacji ofiar przestępstw seksualnych, przewidziane przez prawo karne materialne oraz procedurę karną.

Artykuł ma charakter teoretyczny, jednakże omawia problem nie tylko z perspektywy prawa polskiego, ale również społeczno-etycznej.

---

¹ Mgr Nikola Tkacz, doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych, Uniwersytet Łódzki, autor do korespondencji: Nikola Tkacz, e-mail: nikola.tkacz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5736-306X.

Słowa kluczowe: wiktyimizacja wtórna, ofiara, przestępstwa seksualne, zgwałcenie

Abstract

This article addresses the issue of secondary victimisation of victims of sexual crimes, with particular emphasis on the crime of rape. The main goal is to answer the question, why victims of rape are particularly vulnerable to experiencing this negative phenomenon. The article will also discuss selected legal measures to prevent secondary victimisation of victims of sexual crimes, as provided for by substantive criminal law and criminal procedure.

The character of the article is theoretical, but it describes the problem not only from the perspective of Polish law, but also from a socio-ethical perspective.

Key words: secondary victimisation, victim, sexual crimes, rape

Wprowadzenie

Problematyka zjawiska wiktyimizacji wtórnej w kontekście ofiar przestępstwa zgwałcenia (art. 197 kodeksu karnego²) czy ofiar przestępstw seksualnych w ogólności, wydaje się być niejako bagatelizowana. Choć temat ten jest coraz częściej poruszany, np. na konferencjach interdyscyplinarnych i mogłoby się wydawać, że w XXI wieku ofiary te są należycie chronione przepisami zarówno prawa karnego materialnego, jak i postępowania karnego, a społeczeństwo okazuje im należne wsparcie i zrozumienie, to liczne przykłady zachowań, w tym prezentowane w mediach czy wynikające z doświadczeń życia codziennego, pokazują, że nierzadko jest zupełnie inaczej. Co prawda, ogólny problem wiktyimizacji wtórnej *sensu stricto* stanowi przedmiot rozważań naukowych, jednakże zagadnienie to w kontekście ofiar przestępstw seksualnych, a w szczególności przestępstwa zgwałcenia, wciąż wymaga głębszej analizy. O niewielkim zainteresowaniu tytułową problematyką świadczy m.in. stosunkowo uboga w tym zakresie literatura. Jest ona szczególnie istotna, zwłaszcza, jeżeli przyjąć, że o ile zjawiskiem wiktyimizacji wtórnej mogą *de facto* zo-

---

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.) – dalej: k.k.

stać dotknięte ofiary wielu przestępstw, o tyle w przypadku przestępstw seksualnych, w tym przestępstwa zgwałcenia, ze względu na specyficzny charakter chronionego dobra, ryzyko to należy ocenić jako wysokie.

Głównym celem niniejszych rozważań jest odpowiedź na pytanie, dlaczego ofiary przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie tego zjawiska. Pierwsza część artykułu dotyczyć będzie pojęć takich jak: wiktylizacja oraz wiktylizacja wtórna. Przybliżony zostanie także obraz ofiary przestępstwa zgwałcenia. W dalszej kolejności przedmiotem analiz i ocen będą wybrane regulacje prawne dotyczące ochrony takich osób. Ze względu na założone ramy objętościowe, niniejszy artykuł w sposób oczywisty nie wyczerpie badanego tematu. Pewne kwestie zostaną więc poruszone jedynie częściowo, a inne całkowicie pominięte. Niewątpliwie natomiast powyższe opracowanie służyć może jako istotny głos w dyskursie naukowym.

Wiktylizacja pierwotna a wiktylizacja wtórna

Wiktylizacja pierwotna jest jednym z głównych negatywnych następstw niemal każdego przestępstwa. Jak wskazuje E. Bienkowska, mianem tym określa się wszelkie bezpośrednie skutki przestępstwa, które obejmują zarówno te w zakresie zdrowia fizycznego, psychologicznego, jak i w sferze behawioralnej³. Do następstw przestępstwa można zaliczyć takie skutki, jak np. uszkodzenie ciała ofiary czy w skrajnych przypadkach jej śmierć, a także wynikający z faktu pokrzywdzenia przestępstwem negatywny wpływ na jej sferę psychiczną. Wspomniana Autorka podkreśla ponadto, że część skutków będących następstwem przestępstwa może być krótkotrwała i szybko zniknąć, nie pozostawiając znaczących śladów. Najczęściej do tej grupy zaliczane będą urazy dające się stosunkowo szybko wyleczyć, np. złamane kości, zdrapania, oparzenia, siniaki itp. Następstwem przestępstwa mogą być także długotrwałe problemy ze zdrowiem, takie jak np. bóle kręgosłupa, głowy, skutki związane z zarażeniem wirusem HIV czy ciąża⁴. Skutki wynikające z wiktylizacji pierwotnej – jak wskazano – mogą być także powiązane ze sferą psychologiczną oraz behawioralną ofiary. Powołana Autorka wskazuje, że te właśnie następstwa

---

³ E. Bienkowska, *Wiktymologia*, Warszawa 2018, s. 69.

⁴ *Ibidem*.

przestępstwa zazwyczaj są rozciągnięte w czasie i wiążą się z licznymi negatywnymi skutkami dla ofiary. W rezultacie, ofiara może cierpieć na bezsenność, doświadczać koszmarów nocnych czy mieć problemy z sercem. Pokrzywdzenie przestępstwem niejednokrotnie skutkuje także tym, że ofiary nie radzą sobie z przystosowaniem do późniejszego życia, odczuwają chroniczny strach i mają obniżone poczucie własnej wartości⁵. Ponadto, jak wskazuje M. Budyn-Kulik, poza wymienionymi powyżej następstwami, do skutków wiktyimizacji pierwotnej należy również zaliczyć konsekwencje ekonomiczne, finansowe itp.⁶ Wspomniana Autorka wskazuje również, że istnieje korelacja pomiędzy wiktyimizacją pierwotną a zmianą miejsca zamieszkania. Zależność ta występuje szczególnie w przypadku przestępstw popełnionych z użyciem przemocy, w tym gwałtu, a w szczególności, gdy ofiara doznała pokrzywdzenia będąc we własnym domu, jednakże ze strony osoby, z którą nie mieszka. Takie zachowanie ofiar wynika z większego stresu psychicznego związanego z wiktyimizacją pierwotną, będącą następstwem przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy⁷.

Skutki związane z popełnieniem przestępstwa mogą być jednak nie tylko związane z wiktyimizacją pierwotną, ale także rodzić dodatkowe następstwa, w postaci dalszej wiktyimizacji, a w tym wiktyimizacji wtórnej⁸. W odróżnieniu od wiktyimizacji pierwotnej, zjawisko to definiuje się jako wiktyimizację, która nie jest bezpośrednim następstwem przestępstwa, a wynika z reakcji instytucji lub indywidualnych osób względem ofiary, które przyczyniają się do jej następczego pokrzywdzenia⁹. Można określić je zbiorczo mianem „reakcji społecznej”. Jak podaje R. Szczepanik reakcja ta może mieć dwa źródła. Po pierwsze może pochodzić z najbliższego otoczenia i być związana z nieadekwatnym zachowaniem wobec osoby pokrzywdzonej. W takim przypadku mowa o źródle niesformalizowanym. Reakcja ta może polegać np. na plotkach w miejscu pracy, wścibstwie sąsiadów, negatywnych komentarzach względem ofiary itp. Drugie źródło wiktyimizacji wtórnej stanowią określone procedury, a także zachowanie przedstawicieli służb społecznych oraz instytucji prawnych¹⁰.

⁵ *Ibidem*.

⁶ M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 280.

⁷ *Ibidem*, s. 280.

⁸ E. Bieńkowska, *op. cit.*, s. 73.

⁹ Załącznik do Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy, Rec. (2006) 8.

¹⁰ R. Szczepanik, *Doświadczenie wtórnej wiktyimizacji przez kobiety-ofiary przemocy w ro-*

Z powyższych rozważań wynika, że skutki związane z popełnieniem przestępstwa względem jego ofiary mogą być związane bezpośrednio z czynem zabronionym i negatywnie wpływać na życie ofiary w aspekcie fizycznym, psychologicznym bądź behawioralnym, ale także wiązać się z dalszym pokrzywdzeniem, wynikającym z negatywnych względem niej reakcji społecznych. Należy mieć na uwadze, że zarówno skutki wiktyimizacji pierwotnej, jak i wiktyimizacji wtórnej mogą mieć wpływ na dalsze zachowanie ofiary, które będzie wynikiem strachu przed pokrzywdzeniem kolejnym przestępstwem, np. w postaci podejmowania zachowań „ochronnych”, mających na celu zabezpieczenie przed ponownym staniem się przedmiotem wykonawczym czynu zabronionego. W związku z tym niejednokrotnie dalsze funkcjonowanie takiej osoby wiąże się ze zmianą dotychczasowego stylu życia, pracy czy codziennych nawyków. Pomaga to ofiarom poradzić sobie z wspomnianym lękiem¹¹. W dalszej części wywodu rozważone zostaną kwestie związane z czynnikami zwiększającymi ryzyko wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych, w szczególności przestępstwa zgwałcenia, a także przeanalizowane środki, mające na celu zapobiegać temu zjawisku względem ofiar przestępstw seksualnych.

Charakterystyka ofiar przestępstwa zgwałcenia

Wydaje się, że w społeczeństwie panują pewne stereotypowe przekonania dotyczące cech ofiar przestępstwa zgwałcenia. Można nawet odnieść wrażenie, że w odbiorze społecznym ofiarami przestępstw seksualnych padają zwykle kobiety wyzywająco ubrane (krótkie spódniczki oraz sukienki, głębokie dekolty), mocno umalowane, flirtujące czy będące pod wpływem alkoholu. Problem związany z wiktyimizacją mężczyzn jako ofiar przestępstw seksualnych, choć jest zauważany w nauce¹², społecznie wydaje się być zdecydowanie niedostrzegany. Mimo doceniania powagi proble-

---

dzinie, w: *Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych*, red. O. Czerniawska, Łódź 2011, s. 269.

¹¹ N. Semmens, *Towards an understanding of “fear” as an intangible cost of crime*, “International Review of Victimology” 2007, Vol. 1, s. 227, za: M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012, s. 280.

¹² Zob. A. Podemska, *Mężczyzna jako ofiara przestępstwa zgwałcenia. Studium z zakresu socjologii prawa*, „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10, z. 1, s. 93–118.

mu, zagadnienie to nie będzie jednak przedmiotem odrębnych rozważań również w niniejszym opracowaniu. Należy jednocześnie mieć na uwadze, iż kwestie dotyczące obrazu ofiary przestępstwa zgwałcenia, częściowo dotyczyć będą obu płci. Czy istnieje zatem rozbieżność między wskazanymi stereotypami a faktycznym obrazem ofiary przestępstwa zgwałcenia?

Z analizy badań dotyczących cech ofiary przestępstwa zgwałcenia, przeprowadzonych przez M. Filara jeszcze w latach 70. XX w. wynika, że ofiarami przestępstwa zgwałcenia w Polsce padały wówczas głównie kobiety bardzo młode, w większości będące pannami (co może być uzasadnione młodym wiekiem)¹³. Z badań przeprowadzonych przez J. Leszczyńskiego w Łodzi w latach 1956–1965, wynika ponadto, że ofiary te w większości były niewykształcone, nie pracowały ani nie uczyły się¹⁴. Ponadto, jak wskazuje M. Filar, „wymownym jest”, że jedynie 16% ofiar było przed zdarzeniem przestępnym dziewczycami¹⁵. Nie sposób zgodzić się z powyższym stanowiskiem. Dane te mówią jedynie o tym, że kobiety, które padły ofiarami przestępstwa zgwałcenia, w większości były wcześniej aktywne seksualnie. Fakt ten natomiast w żaden sposób nie powinien być uznawany za „wymowny”. Określenie takie sugeruje bowiem, jakoby wcześniejsza aktywność seksualna ofiary miała wpływ na to, że została ona „w końcu” zgwałcona. Tego typu stwierdzenia mogą przyczyniać się do negatywnego postrzegania osoby pokrzywdzonej przestępstwem zgwałcenia i pewnego rodzaju przyzwolenia na jej dalszą wiktymizację.

Współcześnie, jak podaje R. Włodarczyk, ofiarą przestępstwa seksualnego może stać się każda kobieta – niezależnie od statusu społecznego, miejsca zamieszkania czy środowiska. Autorka wskazuje, że na podstawie polskich statystyk częstymi ofiarami zgwałcenia rzeczywiście są kobiety z ostrym makijażem, spożywające alkohol czy wyzywająco ubrane. Jednocześnie jednak podnosi, że ofiarami przestępstwa zgwałcenia są kobiety inteligentne, ładne, spokojne i dobrze wychowane¹⁶. Z omówionych przez wspomnianą Autorkę danych wynika, że nie ma zatem jednolitego obrazu ofiary przestępstwa seksualnego, a czynami takimi mogą zostać pokrzywdzone zarówno kobiety młode, jak i stare, wykształcone i te bez

¹³ M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974, s. 28.

¹⁴ J. Leszczyński, *Przestępstwo zgwałcenia*, s. 245, za: M. Filar, *op. cit.*, s. 28.

¹⁵ M. Filar, *op. cit.*, s. 28.

¹⁶ R. Włodarczyk, *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015, s. 35.

wykształcenia, uległy jak i pewne siebie¹⁷. Również A. Czapczyńska obala mit mówiący o tym, że tylko kobiety o „złej reputacji” mogą zostać zgwałcone. Autorka podkreśla, że w rzeczywistości każda kobieta może stać się ofiarą przestępstwa seksualnego¹⁸. Oczywiście występują pewne cechy (tzw. podatność wiktyimizacyjna¹⁹) mogące – co jednak istotne – jedynie zwiększać ryzyko stania się ofiarą przestępstwa zgwałcenia. Z powyższych rozważań wynika zatem, że charakterystyka ofiar przestępstw seksualnych nie jest jednorodna. Wydaje się więc zasadnym przyjęcie, że ofiarą przestępstwa seksualnego może stać się każda osoba, niezależnie od jej indywidualnych cech psychofizycznych. Warto mieć również na uwadze, by dokonując analizy statystyk dotyczących ofiar przestępstw seksualnych, unikać wysnuwania wniosków, które w rezultacie prowadzą do pogłębiania zjawiska obwiniania ofiary tzw. *blaming the victim*²⁰.

Dlaczego ofiary przestępstw seksualnych są szczególnie narażone na wiktyimizację wtórną?

Skoro zjawisko wiktyimizacji wtórnej może dotknąć ofiary różnych przestępstw, to należy zadać pytanie, z jakiego powodu ofiary przestępstw seksualnych są szczególnie narażone na doświadczenie wiktyimizacji wtórnej. Na fakt ten wpływ mogą mieć – jak się wydaje – przede wszystkim dwie istotne okoliczności. Po pierwsze, specyficzny charakter dobra chronionego prawem na gruncie art. 197 k.k., jakim jest wolność seksualna. Po wtóre, zjawisko, tzw. kultury gwałtu i jego negatywny wpływ na postrzeganie ofiar przestępstwa zgwałcenia w społeczeństwie. Dla porządku należy jednak dodać, że pojęcie „kultury gwałtu” używane jest wyłącznie w kontekście negatywnych społecznie zjawisk, które należy oceniać jako niepokojące i nieakceptowalne, gdyż przestępstwo zgwałcenia oraz wszelkie powiązane z nim zachowania nie mogą być dopuszczalne w żadnym cywilizowanym kraju, w tym także w Polsce.

---

¹⁷ *Ibidem*, s. 35–39.

¹⁸ A. Czapczyńska, *Chcę o tym zapomnieć – psychologiczne konsekwencje gwałtu*, w: *Dość milczenia. Przemoc seksualna wobec kobiet i problem gwałtu w Polsce*, red. J. Piotrowska, A. Sydakiewicz, Warszawa 2011, s. 101–102.

¹⁹ Szerzej: A. Opar, *Podatność wiktyimizacyjna. Przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, Tom X, nr 2.

²⁰ Szerzej: E. Bienkowska, *Aspekty wiktymologiczne przestępstwa zgwałcenia*, w: *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016, s. 115–148.

Wolność seksualna jako przedmiot ochrony

Przestępstwo zgwałcenia (art. 197 k.k.), które umiejscowione jest w Rozdziale XXV obowiązującej ustawy karnej zbiorczo obejmuje czyny zabronione skierowane przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Artykuły 197–204 k.k. choć chronią wolność seksualną albo obyczajność, niekiedy, jak wskazuje L. Gardocki, nazywane są ogólnie przestępstwami seksualnymi, gdyż wszystkie dotyczą sfery seksualnej człowieka²¹. Niekiedy w literaturze używa się również innych określeń, np. „przestępstwa na tle seksualnym”²². Problemy wynikające z rozbieżności terminologicznych nie będą jednak stanowić przedmiotu odrębnych rozważań. Na potrzeby niniejszego opracowania wykorzystywane będzie natomiast pojęcie „przestępstwa seksualne”. Rację ma bowiem J. Warylewski, że jest ono najbardziej zrozumiałe i adekwatne względem określanych czynów penalizowanych przez prawo karne, a jednocześnie bezpośrednio związane ze sferą seksualności człowieka²³.

Przyjmuje się, że przedmiotem ochrony w przypadku przestępstwa zgwałcenia są zarówno wolność seksualna, rozumiana jako prawo jednostki do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym, jak i obyczajność, w tym przypadku zakazująca niedobrowolnego obcowania płciowego oraz innych niedobrowolnych czynności seksualnych²⁴. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, iż przestępstwa przeciwko wolności seksualnej choć są odmianą przestępstw przeciwko wolności²⁵, to nie zostały uregulowane w Rozdziale XXIII k.k. obok innych przestępstw przeciwko wolności, ale – jak wskazano – odrębnie. Rozwiązanie to pozwala przypuszczać, że dobro prawne (przedmiot ochrony), jakim jest wolność seksualna, jest dobrem specyficznym i z tego względu wymagało oddzielnego potraktowania przez ustawodawcę karnego. Poprzez odrębne uregulowanie karalności zachowań przeciwko wolności seksualnej, jak podkreśla J. Warylewski, dobro to zostało podniesione do rangi samodzielnego, rodzajowego przedmiotu ochrony, wskazanego w samym tytule Rozdzia-

²¹ L. Gardocki, *Prawo karne*, 21. wydanie, Warszawa 2019, s. 273.

²² Szerzej: A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1996, s. 206.

²³ J. Warylewski, *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym. System prawa karnego*, Tom 10, red. J. Warylewski, Warszawa 2012, s. 627.

²⁴ M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019, s. 649 i literatura tam zawarta.

²⁵ L. Gardocki, *op. cit.*, s. 273.

łu XXV k.k. Jest to więc istotny postęp względem uprzednich kodyfikacji²⁶. Wyodrębnienie wolności seksualnej jako rodzajowego przedmiotu ochrony wiąże się z kolei z potrzebą odrębnej regulacji dotyczącej właśnie przestępstw seksualnych. Seksualność jest bowiem, jak wskazuje Sąd Najwyższy, szczególną, intymną sferą życia człowieka, a naruszenie wolności seksualnej atakuje najbardziej wrażliwe sfery ludzkiego życia²⁷. Na specyfikę dobra chronionego na gruncie art. 197 k.k. wpływ ma również jego indywidualny przedmiot ochrony wynikający z typu przestępstwa zgwałcenia, które chroni dobro jednostki w postaci wolności od przymusu w sferze życia seksualnego²⁸. Wspomniana wolność seksualna, jako jedna z wolności osobistych, jak podkreśla M. Budyn-Kulik, ma przy tym zarówno aspekt pozytywny, jak i negatywny. Dobro to należy rozumieć bowiem jako wolność człowieka do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym (a więc wolność „do” – aspekt pozytywny). Tę swobodę ograniczają jednak prawa innych osób, przepisy prawa oraz dobre obyczaje (wolność „od” – aspekt negatywny)²⁹. W konsekwencji, zasadnym wydaje się przyjąć, iż ogólnie przestępstwa seksualne, ze względu na intymność oraz indywidualność chronionego dobra, mają szczególny charakter, a pokrzywdzone nimi ofiary wymagają postępowania, mającego na celu zminimalizowanie ryzyka wiktyimizacji wtórnej. Zjawisko to bowiem istotnie wzrasta w kontekście takich czynów, jako wkraczających w najintymniejszą ze sfer życia człowieka. Atak na jedną z najbardziej newralgicznych sfer życia człowieka, niejednokrotnie bywa „usprawiedliwiany” zachowaniem ofiary. Na skutek tego zjawiska dochodzi więc do sytuacji, w których to osoba pokrzywdzona postrzegana jest jako winna, co przecież jest paradoksem. Sytuacja to powinna być oceniana dokładnie odwrotnie.

---

²⁶ J. Warylewski, *op. cit.*, s. 630.

²⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., sygn. VI KZP 64/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” 1973, nr 2–3, poz. 18.

²⁸ V. Konarska-Wrzosek, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018, s. 871.

²⁹ M. Budyn-Kulik, M. Kulik, *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Wprowadzenie*, w: *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, wyd. 4*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, s. 660.

Wpływ „kultury gwałtu” na wiktyimizację wtórną

Kolejnym aspektem, który w znaczący sposób może wpływać na to, że ofiary przestępstw seksualnych, a w tym przestępstwa zgwałcenia, są szczególnie narażone na wtórną wiktyimizację, jest istnienie zjawiska tzw. kultury gwałtu. D. Herman wskazuje, że tak długo, jak w społeczeństwie seks będzie postrzegany jako nieczysty oraz oparty na przemocy i dominacji ze strony mężczyzn, ujęty w sposób erotyczny, przestępstwo zgwałcenia wciąż będzie powszechne³⁰. Zdaniem wspomnianej Autorki, zgwałcenie jest logicznym następstwem postępowania mężczyzn i kobiet zgodnie z utrwalonymi w społeczeństwie wzorcami męskiego i kobiecego zachowania. W konsekwencji należałoby uznać, że występowanie tego przestępstwa jest zależne od rozpowszechnienia w społeczeństwie wspomnianej „kultury gwałtu”. Opiera się ona bowiem m.in. na nauczaniu kobiet i mężczyzn, że w trakcie stosunku seksualnego przemoc ze strony mężczyzny jest zjawiskiem normalnym³¹.

Choć wnioski D. Herman odnoszą się do środowiska amerykańskiego, przejawy zachowań wynikających z „kultury gwałtu” można zaobserwować w różnych społeczeństwach, w tym także w polskim. Pozwala to przypuszczać, że problem wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych jest problemem powszechnym, a „kultura gwałtu” panuje w wielu społeczeństwach. Najlepszym dowodem na potwierdzenie powyższej tezy jest zapoczątkowana przez aktorkę Alysę Milano akcja #metoo, która przerodziła się w ogólnoswiatowy ruch walczący z przemocą seksualną wobec kobiet³². Sytuacje opisywane pod #metoo niejednokrotnie nie dotyczyły samego przestępstwa zgwałcenia, ale innych zachowań względem kobiet, które, mimo że są przejawem ataku na wolność seksualną, są społecznie akceptowalne, np. gwizdanie, składanie propozycji seksualnych w zamian za awans, komentarze z podtekstem seksualnym itp. Choć zachowania te nie muszą ostatecznie prowadzić do realizacji znamion któregoś z przestępstw seksualnych, to są niewątpliwie częściowo pokłosiem „kultury gwałtu”, funkcjonującej także w polskich warunkach społecznych i w dalszej kolejności niejako przyzwoleniem na wtórną wiktyimizację ofiar takich zachowań.

³⁰ D. Herman, *The Rape Culture*, „Culture” 1988, nr 1, s. 52.

³¹ *Ibidem*, s. 52.

³² <https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>, dostęp: 28.03.2020.

Kolejnym przejawem „kultury gwałtu” jest panujący w społeczeństwie stereotyp, mówiący o tym, że kobieta będąc ubrana w określony sposób, pod wpływem alkoholu czy też dobrowolnie nawiązując relacje z mężczyzną „sama się o to prosiła”. W ten sposób, wina za gwałt przenoszona jest na ofiarę, a reakcje ze strony społeczeństwa jak i organów wymiaru sprawiedliwości niejednokrotnie skutkują jej wtórną wiktyimizacją. Przykładem może być kontrowersyjny wyrok irlandzkiego sądu, który uniewinnił mężczyznę oskarżonego o zgwałcenie, uznając koronkową bieliznę ofiary za substrat jej zgody na odbycie stosunku³³. W opisanym przypadku decydujące było stanowisko ławy przysięgłych, a więc czynnika społecznego. Dobitnie potwierdza to panujące w danym społeczeństwie przekonania dotyczące „kultury gwałtu”. Innym przykładem może być przeprowadzona w 2017 r. w Polsce kampania Głównego Inspektoratu Sanitarnego, której hasło brzmiało: „Mądra dziewczynka pilnuje swojego drinka”³⁴. Przekaz akcji, choć zapewne powstał z dobrych pobudek, utrwał w społeczeństwie stereotypy związane z tym, że to kobieta ma pilnować, by nie stać się ofiarą, bo w przeciwnym razie sama jest winna tego, że została zgwałcona. Utrwalanie takich schematów w przekazie społecznym powoduje, że osoby pokrzywdzone przestępstwem zgwałcenia doświadczają wtórnej wiktyimizacji ze strony społeczeństwa, a niekiedy również ze strony organów wymiaru sprawiedliwości.

Środki prawne zapobiegające wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych

Proces zmiany świadomości społecznej i zniwelowania występowania „kultury gwałtu” wymaga długiego czasu oraz podejmowania wielu działań uświadamiających społeczeństwo i podejmujących walkę z funkcjonującymi stereotypami. W procesie tym istotnym elementem może być również zapobieganie wiktyimizacji wtórnej ze strony organów postępowania i prawne zapewnienie ofiarom odpowiedniego traktowania i pomocy. Część regulacji prawa karnego materialnego oraz procedury karnej ma na celu zwiększenie ochrony ofiar przestępstw seksualnych i zminimalizowanie skutków następczego pokrzywdzenia. W dalszej części omówione zo-

---

³³ <https://www.se.pl/wiadomosci/swiat/17-latka-oskarzyla-o-gwalt-mezczyzne-sad-go-uniewinnil-z-powodu-jej-bielizny-aa-JjoD-QqYK-gYGw.html>, dostęp: 28.03.2020.

³⁴ <https://oko.press/madra-dziewczynka-pilnuje-drinka-seksistowska-kampania-glowne-go-inspektora-sanitarnego>, dostęp: 28.03.2020.

staną wybrane zagadnienia w tym zakresie, takie jak: tryb przesłuchania ofiary oraz tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia.

Tryb przesłuchania ofiar przestępstw stypizowanych w artykułach 197–199 k.k. reguluje znowelizowany w lipcu 2019 r.³⁵ artykuł 185c kodeksu postępowania karnego³⁶. Jak wskazuje się w doktrynie, zmiana ta została wprowadzona, aby zwiększyć ochronę pokrzywdzonego wskazanymi przestępstwami, a także zrównać jej poziom z przewidywanym przez art. 185a k.p.k. poziomem ochrony dotyczącym pokrzywdzonego poniżej lat 15³⁷. Ze względu na potrzebę zapewnienia szczególnej ochrony pokrzywdzonych oraz zminimalizowania ich ewentualnych dodatkowych obciążeń psychicznych, wprowadzono zasady: *ultima ratio* przesłuchania pokrzywdzonego oraz zasadniczej jednorazowości tej czynności³⁸. Ponadto, jeżeli zawiadomienie o przestępstwie jest składane przez pokrzywdzonego, powinno ograniczyć się wyłącznie do wskazania najważniejszych faktów i dowodów. Przesłuchanie z kolei przeprowadzanie jest przez sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Co istotne, w przesłuchaniu tym mają prawo udziału prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Wylczenie ma charakter enumeratywny i wykluczony jest udział w takim posiedzeniu oskarżonego. Na wniosek pokrzywdzonego należy zapewnić, aby biegły psycholog biorący udział w przesłuchaniu był osobą tej samej płci co pokrzywdzony, chyba że będzie to utrudniać postępowanie. Przesłuchania w trybie określonym w art. 185a–185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą, czyli w tzw. niebieskich pokojach. Jeżeli zajdzie konieczność ponownego przesłuchania, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że bezpośrednia obecność oskarżonego przy przesłuchaniu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania pokrzywdzonego lub wywierać negatywny wpływ na jego stan psychiczny, przesłuchanie takie może odbyć się na odległość z wykorzystaniem środków technicznych³⁹.

³⁵ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j. z dnia 2020.01.09), dalej: k.p.k.

³⁷ J. Mierzwińska-Lorencka, *Komentarz do Art. 185(a)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, red. J. Mierzwińska-Lorencka, Warszawa 2019, LEX teza nr 4.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ M. Kurowski, *Komentarz do Art. 185(c)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I, Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX teza nr 7.

Analizując wskazany artykuł, można dojść do wniosku, że tryb przesłuchania ofiar przestępstw seksualnych ma na celu zminimalizowanie ryzyka wystąpienia wiktyimizacji wtórnej, przy jednoczesnym uwzględnieniu celów postępowania karnego.

Ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego⁴⁰ został uchylony art. 205 k.k. Wprowadzona istotna zmiana w zakresie trybu ścigania wybranych przestępstw seksualnych objęła również zgwałcenie. W jej wyniku uchylono wnioskowy tryb ścigania, tym samym obejmując przestępstwa z art. 197–199 § 1 k.k. trybem ścigania *ex officio*. Jak podaje Centrum Praw Kobiet, w związku z obawą przed wiktyimizacją wtórną ze strony organów postępowania, notuje się zbyt małą ilość zgłoszeń przestępstw seksualnych w stosunku do skali przemocy seksualnej wobec kobiet. Na podstawie danych dostępnych w 2014 r. szacowano, że zgłaszanych jest około 20% wszystkich zdarzeń tego typu⁴¹. Choć wydaje się, że wprowadzona zmiana powinna przyczynić się do zwiększenia wykrywalności przestępczości seksualnej, gdyż zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa zgwałcenia może złożyć każdy, a nie tylko ofiara, to jak podkreślają M. Filar i M. Berent wcale nie musi to doprowadzić do redukcji tzw. ciemnej liczby w tym zakresie⁴². Przestępstwo zgwałcenia jest popełniane zazwyczaj w miejscach ustronnych, a osoby postronne pojawiają się na miejscu zdarzenia rzadko. W większości przypadków więc, jak wskazują powołani Autorzy, informacja o przestępstwie będzie pochodzić od samego pokrzywdzonego, co z perspektywy trybu ścigania zgwałcenia zdaje się nie mieć znaczącego wpływu na zwiększenie wykrywalności tego przestępstwa⁴³. Jak wynika natomiast z uzasadnienia projektu nowelizacji, zmiana ta miała służyć właśnie przede wszystkim poprawie wykrywalności przestępstw oraz prewencji⁴⁴. Ponadto, wskazywano również, że tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia „na wniosek” stanowi przejaw męskiej dominacji i patriarchy, tym samym skutkując dyskryminacją kobiet, a także utrudnia pociągnięcie sprawcy do odpowiedzialności

---

⁴⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013, poz. 849).

⁴¹ L. Tomaszewska, *Poznaj swoje prawa... jeśli jesteś ofiarą gwałtu. Poradnik prawny dla kobiet*, Warszawa 2014, s. 5.

⁴² M. Filar, M. Berent, *Komentarz do Art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. V, red. M. Filar, LEX teza nr 32.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk Sejmu VII kadencji nr 532), s. 9, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=532>, dostęp: 10.04.2020.

karnej⁴⁵. Ze stanowiskiem tym nie zgadzają się jednak M. Filar i M. Berent, podnosząc, że przecież pokrzywdzonym przestępstwem zgwałcenia może stać się również mężczyzna, a więc zdaniem Autorów argumentacja ta jest swego rodzaju intelektualnym nadużyciem⁴⁶. Warto też mieć na uwadze, że wnioskowy tryb ścigania z założenia miał na celu gwarantować ofierze, która nie chce ujawniać faktu pokrzywdzenia, by nie musiała tego robić, a nie uniemożliwiać jej dochodzenie sprawiedliwości karnej⁴⁷.

Ponadto, z rozmów przeprowadzonych przez Fundację na rzecz Równości i Emancypacji STER z policjantkami i policjantami wynika, że podstawowym problemem w kontekście nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia jest brak praktycznego wdrożenia przepisów, niejasny podział kompetencji pomiędzy Policję a Prokuraturę oraz brak wiedzy i świadomości na temat przemocy seksualnej⁴⁸. Policjanci wskazywali, że zmiany te utrudniają ich pracę, a ograniczona forma przyjęcia zawiadomienia utrudnia tryb jednorazowego przesłuchania ofiary, wydłużając procedurę. Często w czasie oczekiwania na przesłuchanie w sądzie ofiary rezygnują ze składania zeznań. Policjanci i policjantki wskazywali również, że przesłuchania prowadzone przez sąd bywają często niedokładne, krótkie, lakoniczne, brakuje w nich tych szczegółów, które pozwalają policjantom podejmować kolejne czynności⁴⁹.

Wobec powyższego, ocena zmiany trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia wydaje się nie być jednoznaczna. Z jednej strony bowiem ściganie *ex officio* wydaje się mieć wiele zalet, wskazanych jako motywy nowelizacji, z drugiej zaś strony rozwiązanie to nie jest pozbawione wad. Jak podkreślają M. Filar i M. Berent, argumenty zwolenników ścigania przestępstwa zgwałcenia „z urzędu” powinny zostać poddane krytycznej analizie, gdyż nie znajdują one pełnej akceptacji w środowisku prawniczym⁵⁰. Należy się również zastanowić, czy zmiana ta realnie wpływa na sytuację procesową ofiary. Być może bowiem dojdzie do wszczęcia postępowania wbrew jej woli (choć jak zasygnalizowano wydaje się, że przypadki te będą jednak marginalne),

⁴⁵ M. Filar, M. Berent, *op. cit.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ M. Grabowska, *Policjantki i policjanci wobec nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, w: *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, red. M. Grabowska, A. Grzybek, Warszawa 2016, s. 114–164.

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ M. Filar, M. Berent, *op. cit.*

to nadal osoba pokrzywdzona może odmówić składania zeznań, a w większości przypadków przestępstwa zgwałcenia stanowią one główne źródło dowodowe. W konsekwencji, zazwyczaj to i tak od osoby pokrzywdzonej zależeć będzie, czy sprawca ostatecznie zostanie ukarany, czy też z braku lub niewystarczających dowodów uniknie odpowiedzialności karnej.

Podsumowanie

Reasumując, ofiary przestępstw seksualnych, a w szczególności przestępstwa zgwałcenia są szczególnie narażone na doświadczanie wiktyimizacji wtórnej, m.in. ze względu na szczególny charakter dobra chronionego prawem, jakim jest wolność seksualna. Zwiększenie ryzyka powtórnego pokrzywdzenia przestępstwem seksualnym związane jest także z powszechną w społeczeństwie, tzw. kulturą gwałtu.

Mimo zmian legislacyjnych i prób zwiększenia ochrony ofiar przestępstw seksualnych, wciąż sytuacja nie jest w pełni zadowalająca. Choć wydaje się, że zmiany te podążają w dobrą stronę i mają na celu minimalizację skutków wiktyimizacji wtórnej ofiar przestępstw seksualnych, w praktyce jednakże przynosi to różne efekty. Choć zmiany legislacyjne nakierowane na wzmożoną ochronę ofiar przestępstw seksualnych są istotne, to nie zapobiegną całkowicie występowaniu następczego pokrzywdzenia przestępstwem. To ze strony społeczeństwa bowiem ofiara najczęściej spotyka się z negatywną reakcją, której skutkiem jest wtórna wiktyimizacja. Pozytywnym aspektem w tym zakresie są z kolei kampanie społeczne, które mają na celu walkę z tym zjawiskiem w kontekście ofiar przestępstwa zgwałcenia, jak np. *Guilty clothes*. Kampania ta została zorganizowana przez brytyjski *Teen Vogue* i pokazywała, co miały na sobie w trakcie zdarzenia zgwałcone kobiety. Były to zwykłe, codzienne ubrania⁵¹. Akcja ta podjęła walkę ze stereotypowym obrazem ofiary przestępstwa seksualnego, zakorzenionym w społeczeństwie przez „kulturę gwałtu”.

Należy ocenić pozytywnie fakt, iż zarówno w społeczeństwie, jak i w prawie następują zmiany, które mają na celu ochronę ofiar przestępstw seksualnych. Nadal jednak wiktyimizacja wtórna względem tej grupy stanowi szczególnie duże zagrożenie, a jednym z jej skutków jest niska wy-

---

⁵¹ <https://www.teenvogue.com/gallery/what-i-was-wearing-when-i-was-raped#1>, dostęp: 28.03.2020.

krywalność np. przestępstwa zgwałcenia. I choć objęcie art. 197–199 § 1 k.k. trybem ścigania „z urzędu” miało na celu m.in. poprawę tego stanu rzeczy oraz zwiększenie prewencji, to w rzeczywistości wydaje się, że najbardziej skuteczne może okazać się właśnie samo zmniejszenie ryzyka wiktyimizacji wtórnej czy to poprzez zmiany legislacyjne, czy też poprzez ewolucję społecznej świadomości. Tylko ofiara, która będzie się czuła bezpiecznie i nie będzie obawiała się powtórnego pokrzywdzenia ze strony organów postępowania (których pracownicy są przecież częścią społeczeństwa) bądź pręgięza opinii publicznej, zdecyduje się bowiem, niezależnie od przyjętego trybu ścigania, zawiadomić o popełnionym przestępstwie oraz złożyć zeznania co do okoliczności jego popełnienia.

Bibliografia

Literatura

Bieńkowska E., *Aspekty wiktymologiczne przestępstwa zgwałcenia*, w: *Zgwałcenie. Definicja, reakcja, wsparcie dla ofiar*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2016.

Bieńkowska E., *Wiktymologia*, Warszawa 2018.

Budyn-Kulik M., Kulik M., *Rozdział XXV. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Wprowadzenie*, w: *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom I. Komentarz do artykułów 117–221, wyd. 4*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017.

Budyn-Kulik M., *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, M. Mozgawa, Warszawa 2012.

Czapczyńska A., *Chcę o tym zapomnieć – psychologiczne konsekwencje gwałtu*, w: *Dość milczenia. Przemoc seksualna wobec kobiet i problem gwałtu w Polsce*, red. J. Piotrowska, A. Synakiewicz, Warszawa 2011.

Filar M., Berent M., *Komentarz do Art. 197*, w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. V*, red. M. Filar, LEX teza nr 32.

Filar M., *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974.

Gardocki L., *Prawo karne*, 21. wydanie, Warszawa 2019.

Grabowska M., *Policjantki i policjanci wobec nowego trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia*, w: *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, red. M. Grabowska, A. Grzybek, Warszawa 2016.

Herman D., *The Rape Culture*, „Culture” 1988, nr 1.

Jakliński A., Marek Z., *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1996.

Konarska-Wrzosek V., w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. II*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2018.

Kurowski M., *Komentarz do Art. 185(c)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I, Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX teza nr 7.

Leszczyński J., *Przestępstwo zgwałcenia*, s. 245, za: M. Filar, *Przestępstwo zgwałcenia w polskim prawie karnym*, Poznań 1974,

Mierzwińska-Lorencka J., *Komentarz do Art. 185(a)*, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do nowelizacji 2019*, red. J. Mierzwińska-Lorencka, LEX teza nr 4.

Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Komentarz, wyd. VII*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2019.

Opar A., *Podatność wiktyimizacyjna. Przesłanki i formy przeciwdziałania wiktyimizacji*, „Rozprawy Społeczne” 2016, Tom X, nr 2.

Podemska A., *Mężczyzna jako ofiara przestępstwa zgwałcenia. Studium z zakresu socjologii prawa*, „Zeszyty naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne” 2015, nr 10, z. 1.

Semmens N., *Towards an understanding of “fear” as an intangible cost of crime*, “International Review of Victimology” 2007, Vol. 1, s. 227, za: M. Budyn-Kulik, *Wybrane wiktymologiczne (i psychologiczne) aspekty zgwałcenia*, w: *Przestępstwo zgwałcenia*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2012.

Szczepanik R., *Doświadczenie wtórnej wiktyimizacji przez kobiety-ofiary przemocy w rodzinie*, w: *Andragogiczny wymiar wydarzeń osobistych i globalnych w badaniach biograficznych*, red. O. Czerniawska, Łódź 2011.

Tomaszewska L., *Poznaj swoje prawa... jeśli jesteś ofiarą gwałtu. Poradnik prawny dla kobiet*, Warszawa 2014.

Warylewski J., *Przestępstwa przeciwko dobrom indywidualnym. System prawa karnego*, Tom 10, red. J. Warylewski, Warszawa 2012.

Włodarczyk R., *Kryminalistyczno-kryminologiczne aspekty przestępstw na tle seksualnym*, Szczytno 2015.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, (Dz.U. 2020, poz. 1444 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2020, poz. 30 t.j.).

Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (Dz.U. 2013, poz. 849).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1694).

Załącznik do Rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy, Rec. (2006) 8.

Orzecznictwo

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1972 r., sygn. VI KZP 64/72, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” 1973, nr 2–3, poz. 18.

Źródła internetowe

<https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>, dostęp: 28.03.2020.

<https://www.se.pl/wiadomosci/swiat/17-latka-oskarzyla-o-gwalt-mezczyzne-sad-go-uniewinnil-z-powodu-jej-bielizny-aa-JjoD-QqYK-gYGw.html>, dostęp: 28.03.2020.

<https://oko.press/madra-dziewczynka-pilnuje-drinka-seksistowska-ka-mpania-glownego-inspektora-sanitarnego>, dostęp: 28.03.2020.

<https://www.teenvogue.com/gallery/what-i-was-wearing-when-i-was-raped#1>, dostęp: 28.03.2020.

Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy Kodeks postępowania karnego (druk Sejmu VII kadencji nr 532), s. 9, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=532>, dostęp: 10.04.2020.